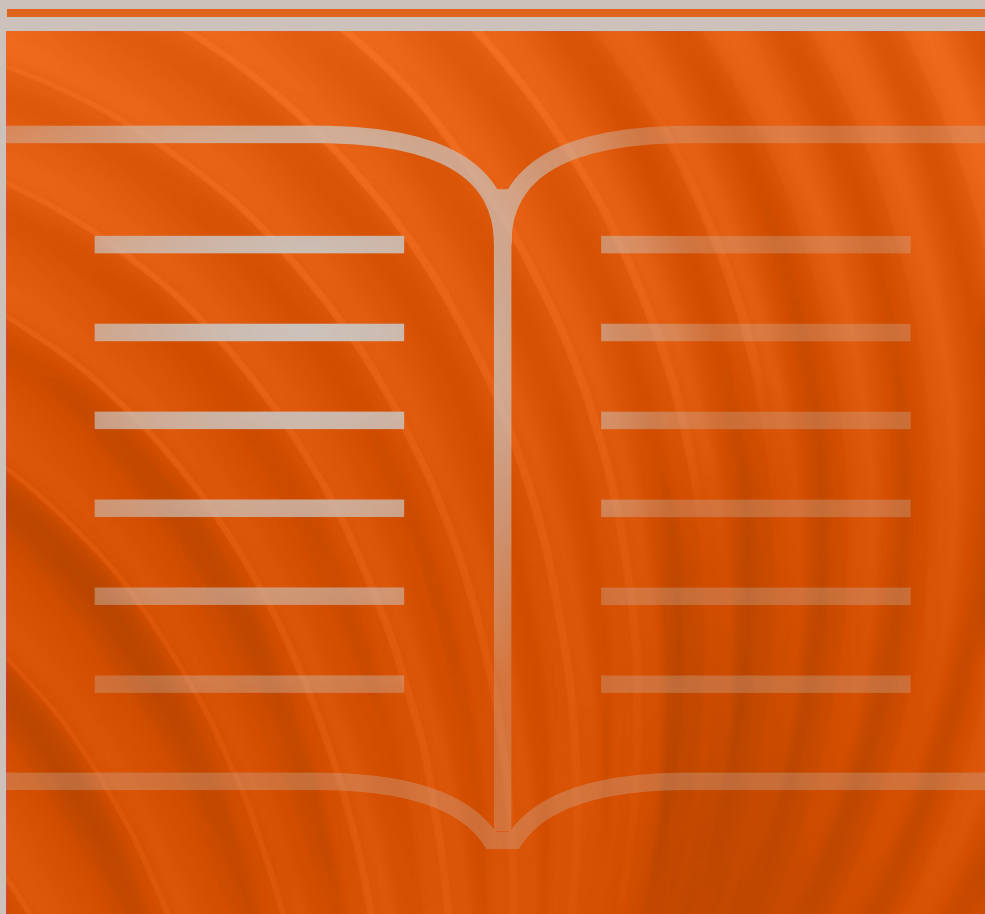

Helena Więckowska

Bibliotekarz, historyk, bibliolog

Stanisława Kurek *vel* Kokocińska*,
Urszula Kowalewska**

Sprawy kobiet w dorobku piśmienniczym z lat 1926–1948 późniejszej dyrektor Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego Heleny Więckowskiej

Wbogatym dorobku naukowym prof. Heleny Więckowskiej z lat 1922–1983, jak podaje Janina Jaworska¹, znajduje się 221 pozycji drukowanych – rozpraw, artykułów, recenzji. Zwraca w nim uwagę grupa dokumentów o wyraźnie wyróżniającą się tematyce, tj. prac poświęconych sprawom kobiet. Helena Więckowska swoje zainteresowanie tematem kobiecym związała ściśle z działalnością Polskiego Stowarzyszenia Kobiet z Wyższym Wykształceniem. Była wśród jego założycielek i pozostawała we władzach tej organizacji. Łącznie w latach 1926–1948, tj. w okresie aktywności przywołanej instytucji w Polsce, w dorobku piśmienniczym Heleny Więckowskiej znalazło się 14 publikacji dotyczących tematu kobiecego. Wątek kobiecy pojawia się także w dwóch wcześniejszych artykułach z roku 1924 i 1925.

85

Wydaje się ciekawe spojrzeć na ten dorobek bibliotekarki i człowieka nauki, scharakteryzować go i podjąć próbę oceny, tym bardziej że pojawiające się co jakiś czas teksty biograficzne dotyczące Heleny Więckowskiej zagadnienie to pomijają². Na wstępie należy pokrótce przedstawić Stowarzyszenie, któremu Helena Więckowska poświęciła w swoim życiu

* Doktor hab., prof. UŁ, Katedra Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej BUŁ.

** Magister, Oddział Informacji Naukowej i Prac Naukowo-Dydaktycznych BUŁ, e-mail: ako@lib.uni.lodz.pl

¹ J. Jaworska, *Bibliografia prac Heleny Więckowskiej*, [w:] *Helena Więckowska 1897–1984*, red. J. Andrzejewski, Łódź 1988, s.127.

² Zob. J. Kołodziejska, *Udział Heleny Więckowskiej w pracach Międzynarodowej Federacji Stowarzyszeń Bibliotekarskich IFLA*, „Roczniki Biblioteczne” 1971, z. 1–2, s. 291–299; K. Pieńkowska, I. Treichel, *Profesor dr Helena Więckowska*, „Roczniki Biblioteczne” 1971, z. 1–2, s. 3–12; C. i J. Duninowie, *Historyk, bibliotekarz i edytor – profesor Helena Więckowska*, „Przegląd Biblioteczny” 1979, nr 1, s. 7–15; I. Bar, *Wspomnienie o prof. dr Helenie Więckowskiej*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP Kraków. Prace Bibliotekoznawcze” 1985, z. 3, s. 305–320; J. Andrzejewski, *Prof. dr Helena Więckowska*, „Studia o Książce” 1986, t. 16, s. 291–299; *Helena Więckowska: 1897–1984*, red. J. Andrzejewski, Łódź 1988, 150 s.

sporo uwagi, następnie naświetlić jej miejsce w organizacji, by w dalszej części artykułu przedstawić spostrzeżenia wynikające z lektury jej tekstów poruszających sprawy kobiet.

Stowarzyszenie kobiet z wyższym wykształceniem: początki, cele, profil organizacji

Polskie Stowarzyszenie Kobiet z Wyższym Wykształceniem powstało w 1926 r. w Warszawie jako stowarzyszenie narodowe wchodzące w skład Międzynarodowej Federacji Kobiet z Uniwersyteckim Wykształceniem. Organizacja ta – International Federation University of Women (I.F.U.W.) – powstała po zakończeniu I wojny światowej, w 1919 r., w Londynie, zajmując się od początku działalnością stypendialną dla kobiet prowadzących badania naukowe, pomaganiem kobietom w ich awansie na stanowiska administracyjne oraz wspieraniem kobiet zainteresowanych udziałem w pracy politycznej³. Początki Stowarzyszenia w Polsce łączą się z postacią doktor Stefanii Tatarówny, która

86

zetrknęła się w lecie 1925 r. we Francji z jedną z członkiń Zarządu Głównego I.F.U.W. i zapoznawszy się z dążeniami tej organizacji postanowiła podjąć inicjatywę założenia jej oddziału w Polsce⁴.

Środowisko inicjatywne powstało w Krakowie niejako w odpowiedzi na zaproszenie Komitetu Centralnego Federacji (z siedzibą w Londynie), który – jak czytamy – zwrócił się prywatnie z propozycją utworzenia odpowiedniej organizacji polskiej⁵.

3 marca 1926 r. zwołano w Warszawie zebranie inauguracyjne, w którym wzięło udział 29 osób. Z czasem liczba członkiń Stowarzyszenia zwiększała się, osiągając np. w 1929 r. – 600 osób, a w 1936 r. – 1200⁶. Stowarzyszenie działało na podstawie statutow z 17 czerwca 1926 r., a następnie z 27 lutego 1934 r.. Zapisano tam m.in.:

---

³ *International Federation University of Women*, [online] [data dostępu: 29.04.2014]. Dostępny w: <http://www.ifuw.org/>.

⁴ *Polskie Stowarzyszenie Kobiet z Wyższym Wykształceniem w latach 1926–1936*, Warszawa 1936, s. 37.

⁵ *Tamże*, s. 10.

⁶ M. Wierzbińska, *Polskie Stowarzyszenie Kobiet z Wyższym Wykształceniem*, [w:] *Działaczki społeczne, feministki, obywatelki...*, t. 2. *Samooorganizowanie się kobiet na ziemiach polskich po 1918 roku (na tle porównawczym)*, red. A. Janiak-Jasińska, K. Sierakowska, A. Szwarz, Warszawa 2009, s. 154–155.

Stowarzyszenie ma na celu zrzeszenie kobiet z dyplomem szkół akademickich dla obrony ich interesów i dla nawiązania przyjaznych stosunków z organizacjami o celach pokrewnych za granicą przez:

- a) ułatwienie kobietom studiów wyższych w kraju i za granicą;
- b) ułatwienie kobietom zdobywania stanowisk, odpowiadających ich fachowemu wykształceniu i zapewniających im należyty wpływ we wszystkich dziedzinach życia⁷;
- c) ochronę zawodową kobiet⁸.

Stowarzyszenie Kobiet z Wyższym Wykształceniem nie było organizacją dla wszystkich, przeciwnie, Stowarzyszenie to skupiało elitę intelektualną świata kobiecego, wykształconą, mówiącą obcymi językami. Członkiem zwyczajnym mogła zostać każda obywatelka Polski z dyplomem szkoły akademickiej, wprowadzona przez dwie inne członkinie. Członkostwo honorowe było zarezerwowane dla kobiet zasłużonych dla Stowarzyszenia lub dla nauki.

Warto dodać, że Polskie Stowarzyszenie nie zamykało się we własnym gronie, organizowało także liczne odczyty przeznaczone przede wszystkim dla nauczycielek i studentek. Od 1933 r. podjęto organizację kursów dotyczących zagadnień międzynarodowych (oddziały terenowe przysyłały studentki, które uczestniczyły w prelekcjach). W roku następnym zorganizowano kilkutygodniowy kurs obejmujący wykłady i seminaria; są też przykłady innych działań, najwięcej z grupy oświatowych (jak np. kurs dla analfabetów zorganizowany w roku szkolnym 1932/33 w Warszawie, na który uczęszczały dzieci), popularyzacji książki (dyskusje i wieczory autorskie) itp. Więcej informacji dotyczących działalności Stowarzyszenia dostarcza broszura informacyjna *Polskie Stowarzyszenie Kobiet z Wyższym Wykształceniem w latach 1926–1936*, wydana w 1936 r. nakładem Stowarzyszenia z okazji 10-lecia działalności. Przed kilku laty pisała na ten temat Maria Wierzbicka w artykule *Polskie Stowarzyszenie Kobiet z Wyższym Wykształceniem*⁹.

Helena Więckowska w stowarzyszeniu: funkcje, działalność

Helena Więckowska włączyła się w działalność Polskiego Stowarzyszenia Kobiet z Wyższym Wykształceniem od początku jego powstania i pełniła tam eksponowane funkcje, przy czym, co warto dodać, były to

⁷ Statut Polskiego Stowarzyszenia Kobiet z Wyższym Wykształceniem, Warszawa 1930, s. 4.

⁸ Statut Polskiego Stowarzyszenia Kobiet z Wyższym Wykształceniem, Warszawa 1935, s. 4.

⁹ M. Wierzbicka, *Polskie Stowarzyszenie Kobiet...* s. 154–155.

stanowiska pochodzące z wyboru. Przywołanie głównych zapisów ze statutów na temat obsady stanowisk w Stowarzyszeniu pozwoli ukazać wagę sprawowanych przez nią funkcji.

W Statucie z 17 czerwca 1926 r.¹⁰ zapisano, że najwyższą instancją organizacji jest Zjazd Delegowanych, posiadający uprawnienia m.in. do wyboru (większością głosów) Zarządu Głównego (11 osób), wyboru Komisji Rewizyjnej (trzy osoby), wyboru delegatek na Międzynarodowy Kongres Federacji. Zarząd Główny, składający się m.in. z przewodniczącej, wiceprzewodniczących, sekretarki (i jej zastępczyni), skarbniczki (i zastępczyni), kierowniczkich spraw międzynarodowych, został wyposażony w szereg uprawnień, jak prowadzenie biura dla spraw międzynarodowych, zbieranie funduszu stypendialnego, rozdawanie i przyznawanie stypendiów (nie licząc zarządzania sprawami Stowarzyszenia i kilku innych zadań o charakterze organizacyjnym). Według Statutu z 27 lutego 1934 r.¹¹ władze stowarzyszenia stanowił Zjazd Delegowanych, Zarząd Główny oraz Komisja Rewizyjna. Poszerzony zakres uprawnień Zarządu Głównego objął zarządzanie majątkiem Stowarzyszenia (m.in. tworzenie fundacji, prowadzenie akcji wydawniczej, gromadzenie materiałów odnoszących się do pracy umysłowej kobiet, zakładanie i prowadzenie bibliotek, szkół, klubów, domów wypoczynkowych itp.) a także utrzymywanie Komitetu Spraw Międzynarodowych.

Helena Więckowską członkinię Stowarzyszenia wybierały do Zarządu Głównego i powierzyły jej funkcję sekretarki (od początku, tj. od 1926 r.), kierowniczkich Komitetu Spraw Międzynarodowych (w latach 1930–1932), następnie członkini tegoż Komitetu. Jako kierownik Komitetu Spraw Międzynarodowych Helena Więckowska zajmowała się m.in. przydziałem naukowych stypendiów zagranicznych¹², jako członek Zarządu Głównego organizowała m.in. Kongres Międzynarodowej Federacji w Krakowie (1936). Współuczestniczyła, razem ze Stowarzyszeniem, w Powszechnej Wystawie Krajowej (1929, Poznań). Przewodniczyła ko-

¹⁰ *Statut Polskiego...*, Warszawa 1930, s. 6.

¹¹ *Statut Polskiego...*, Warszawa 1935, s. 6.

¹² Na zjeździe przewodniczących oddziałów terenowych 1 listopada 1931 r. Helena Więckowska zaproponowała, aby oddziały terenowe powiadamiały członkinie o stypendiach, a ich zarządy dokonywały pierwszej selekcji kandydatek. Sugerowała, aby dopiero podania tak wybranych kobiet wpływały do Zarządu Głównego. Ta procedura miała spopularyzować akcję stypendialną oraz ułatwić selekcję podań, opartą na bezpośrednim kontakcie z kandydatką. Zaproponowała również, aby oddziały zbierały wszystkie książki naukowe napisane przez członkinie, co pozwoliłoby na stworzenie biblioteki Stowarzyszenia. Oddziały powinny też informować Zarząd Główny o ukazaniu się książki autorstwa członkini. „Komunikat Zarządu Głównego Polskiego Stowarzyszenia Kobiet z Wyższym Wykształceniem” 1932, nr 4, s. 4.

misji pracy naukowej w zwołanym wspólnie z innymi organizacjami kobiecymi Kongresie Społeczno-Obywatelskiej Pracy Kobiet (1937, Warszawa). Uczestniczyła w Zjeździe Rady Naczelnej Międzynarodowej Federacji Kobiet z Uniwersyteckim Wykształceniem w Wiedniu (1927).

Po II wojnie światowej, już w maju 1945 r. wszczęto odbudowywanie struktur przedwojennego Stowarzyszenia. Helena Więckowska została członkinią Zarządu Głównego, odpowiedzialną za kontakty z Federacją Międzynarodową. W 1946 r. Helena Więckowska jako przewodnicząca polskiego Komitetu Spraw Międzynarodowych wzięła udział w posiedzeniu Rady Naczelnej Federacji Międzynarodowej w Londynie. W roku następnym, tj. w 1947, jako członkini Rady Naczelnej Federacji oraz Leader Delegacji Polskiej uczestniczyła w Kongresie Międzynarodowej Federacji Kobiet z Uniwersyteckim Wykształceniem w Toronto, gdzie została wybrana do Komitetu Stosunków Kulturalnych. Należy wyjaśnić, że Międzynarodowy Kongres Federacji, jako jej najwyższa władza, dysponował uprawnieniem do kontroli działalności (zjazdu co trzy lata), planowania pracy na przyszłość, wyboru Zarządu Głównego i innych władz.

Rada Naczelna jako stały organ Federacji [...] składa[ła] się z Zarządu Głównego i przedstawicieli Komitetów do Spraw Międzynarodowych wszystkich stowarzyszeń narodowych wchodzących w skład Federacji¹³.

89

Polskie Stowarzyszenie Kobiet z Wyższym Wykształceniem decyzją władz Polski w 1948 r. zostało rozwiązane¹⁴.

Helena Więckowska zaangażowała się w działalność organizacji w szczególnym momencie swojego życia. W 1926 r., tj. u początków istnienia Stowarzyszenia w Polsce, należała ona nie tylko do grona kobiet z wyższym wykształceniem, ale posiadała również tytuł naukowy doktora, uzyskany kilka lat wcześniej (1922 r. na podstawie rozprawy *Opozycja liberalna w Królestwie Polskim 1815–1830*). Do swoich doświadczeń zawodowych mogła zaliczyć pracę w zespole członków Komisji Atlasu Historycznego Ziem Polskich (w latach 1923–1925), która to Komisja, składająca się z reprezentantów środowisk naukowych kilku organizacji (Akademia Umiejętności, Towarzystwo Naukowe Warszawskie, Towarzystwo Naukowe we Lwowie, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk) miała na celu inwentaryzowanie materiałów geograficznych, historycznych i kartograficznych Polski. Inicjatywa pojawiła się w 1921 r., jednak zaplanowane prace osłabły z uwagi na brak funduszy (opracowano jedynie mapy

¹³ H. Więckowska, IX Kongres Federacji Międzynarodowej Kobiet z Uniwersyteckim Wykształceniem w Toronto 11–16 sierpnia 1947 r., „Komunikat Zarządu Głównego Polskiego Stowarzyszenia Kobiet z Wyższym Wykształceniem” 1948, nr 14, s. 21.

¹⁴ M. Wierzbicka, *Polskie Stowarzyszenie...*, s. 174.

Podlasia i woj. płockiego)¹⁵. W latach 1926–1927 H. Więckowska podjęła pracę nauczycielki historii w Państwowym Gimnazjum im. Konopnickiej i w prywatnym Gimnazjum I. Stiche, a następnie, tj. od 1927 r. w Bibliotece Narodowej przy polskich rękopisach z Rapperswilu, Paryża i Londynu.

Pracy w Stowarzyszeniu Helena Więckowska poświęcała zapewne sporo czasu, jako członkini jego władz (Zarząd Główny zbierał się według postanowień statutów, co najmniej raz na miesiąc), i jako główna autorka przygotowująca sprawozdania i opisująca działalność tej organizacji dla potrzeb prasy. Właściwie to jej spojrzenie kształtowało widzenie i odbiór znaczenia tego ruchu wśród czytającej publiczności. Także i dziś z uwagą podchodzimy do tych tekstów, znajdując tam rzeczowe informacje faktograficzne oraz powściągliwy komentarz. Prócz materiałów sprawozdawczych Helena Więckowska, w okresie swojej działalności w Polskim Stowarzyszeniu Kobiet z Wyższym Wykształceniem, publikowała też i inne wypowiedzi jednak tematycznie ściśle związane z problematyką, której była poświęcona działalność organizacji. Motywu przewodnim tych tekstów stała się pozycja i rola kobiet w nauce charakteryzowana na przestrzeni wieków i krajów, a szczególnie w Polsce.

Sprawy kobiet w tekstach Heleny Więckowskiej: analiza i ocena

Tematykę „kobieca” w dorobku piśmienniczym Heleny Więckowskiej otwiera jednak zupełnie inny materiał, który wyszedł spod jej pióra historyka, znawczyni rękopisów. Był to artykuł opublikowany w 1924 r.¹⁶ opisujący dzieje niedosłego małżeństwa panny Anny Krasieńskiej i króla Szwecji Karola XV. Tekst został oparty na treści dokumentu (nr 4363) przechowywanego w Bibliotece Karasińskich, będącego relacją zdarzeń opowiedzianych przez adwokata Antoniego Wrotnowskiego. Dowiadujemy się z tej lektury o miłości władcy do pięknej Polki, o staraniach przedsięwziętych ze strony monarchy w celu usunięcia przeszkód wynikających z nierównej pozycji narzeczonych, o innych uzgodnieniach, a na koniec o śmierci zakochanego króla. Helena Więckowska w swoim artykule zrelacjonowała opisaną sytuację, co niejako daje próbkę jej pisar-

---

¹⁵ J. Piskurewicz, L. Zasztowt, *Towarzystwo Naukowe Warszawskie*, [online] [data dostępu: 29.04.2014]. Dostępny w: <http://www.tnw.waw.pl>

¹⁶ Artykuł ten był również opublikowany w tłumaczeniu norweskim w czasopiśmie „Historisk Tidsskrift” 1924.

stwa i rzeczowego podejścia do tematu. Komentarzem autorki do sentymentalnej historii jest jedynie następujące zdanie:

Tymczasem nagle i nieoczekiwana śmierć Karola przerwała dalsze kroki w tym kierunku i położyła istic romantyczny kres tej romantycznej historii¹⁷.

Wyważony, przedmiotowy styl, jakim posługiwała się Helena Więckowska, spotykamy w większości jej publikacji poruszających sprawy kobiet. Jak wspomniano, autorce tej zawdzięczamy materiały sprawozdawcze i artykuły popularne oraz popularnonaukowe. Drukowały je znaczące ówczesne czasopisma, jak „Kobieta Współczesna” (1927), dodatek do tegoż zatytułowany „Femme Polonaise” przeznaczony do popularyzacji spraw Polski za granicami kraju (1931: edycja francuska; 1933: edycja angielska) oraz „Bluszcz” (1938). Wypowiedzi H. Więckowskiej drukowane były też w periodyku zat. „Komunikat”, który ukazywał się od 1930 r. jako organ Zarządu Głównego Polskiego Stowarzyszenia Kobiet z Wyższym Wykształceniem i był rozsyłany imiennie do członkiń, oraz w pracach zbiorowych, takich jak: *Almanach spraw kobiecych* (1933), *Polskie Stowarzyszenie Kobiet z Wyższym Wykształceniem* (1929), *Polskie Stowarzyszenie Kobiet z Wyższym Wykształceniem w latach 1926–1936* (1936). Już zestawienie tytułów, jakie Więckowska nadała swoim tekstom, wymownie świadczy o sprawach, które uznała ona za ważne i które to zagadnienia naświetlała zainteresowanym czytelnikom: *W sprawie równouprawnienia na uniwersytetach* (1928), *Les universités en Pologne* (1931), *Polish women of science* (1933), *Kobieta polska w nauce* (1933), *Z dziejów dopuszczenia kobiety do wyższych uczelni* (1937), *Kobieta w nauce* (1938).

Temat, któremu Więckowska poświęciła swoje teksty w tamtym okresie, był obecny w przestrzeni naukowej i publicystyce. Trzeba tu przypomnieć choćby badania Jana Hulewicz i jego książkę *Walka kobiet polskich o dostęp na uniwersytety* (1936) oraz późniejszą pt. *Sprawa wyższego wykształcenia kobiet w Polsce w wieku XIX* (1939), którą to publikację wydaną nakładem Polskiej Akademii Umiejętności H. Więckowska zrecenzowała już po zakończeniu II wojny w 1948 r., w „Kwartalniku Historycznym”.

Format publicystyczny i popularnonaukowy bez wątpienia miał ogłoszony przez zespół redakcyjny czasopisma „Bluszcz” w 1938 r. numer specjalny poświęcony pracy kobiet w ciągu dwudziestolecia. W tym to numerze (nr 46) opublikowane zostały materiały dające przegląd osiągnięć Polek we wszystkich niemal dziedzinach życia publicznego: w parlamencie, działalności samorządowej, w organizacjach politycznych

¹⁷ H. Więckowska, *Ze stosunków polsko-szwedzkich. Córka poety na tronie królewskim. Niedoszłe małżeństwo hrabianki Krasińskiej*, „Wiadomości Literackie” 1925, nr 8, s. 1.

i społecznych, w zawodach prawniczych i wobec zjawiska przestępczości, w ochronie zdrowia (lecznictwie) i opiece społecznej, w szkolnictwie (ogólnokształcącym, zawodowym) i oświacie pozaszkolnej, w innych dziedzinach pracy zawodowej, na polu prasowym, w sztuce artystycznej (plastyka, architektura, muzyka) i ludowej, muzyce i teatrze czy w dyscyplinach sportowych.

Więckowska знаła skalę osiągnięć kobiet wypowiadających się na piśmie, bowiem powoływała się nie jeden raz na *Materiały do bibliografii piśmiennictwa kobiet polskich* (opracowane staraniem Oddziału Lwowskiego Polskiego Stowarzyszenia Kobiet z Wyższym Wykształceniem, 1934). W ocenie Heleny Więckowskiej:

Dla dziejów pracy naukowej kobiet rok 1918 posiada duże, omal że przełomowe znaczenie, otwiera bowiem okres właściwego równouprawnienia kobiet w zakresie wyższych studiów i co za tym idzie, ich prawa do nauki¹⁸.

W dalszej części artykułu jego autorka wyraziła swój krytyczny osąd rangi osiągnięć, rozproszonych w drobniejszych publikacjach:

Nie można w nauce ostatniego dwudziestolecia szukać kilku kobiet o wielkich talentach, natomiast spotykamy się z całym zastępem pracownic naukowych, wnoszących do każdej niemal dziedziny wiedzy swe intelektualne wartości twórcze. Zjawisko to zresztą charakterystyczne jest dla nauki ostatniej doby¹⁹.

Helena Więckowska wypowiadała się rzeczowo. Równie rzeczowy charakter mają jej sprawozdania z działalności Stowarzyszenia, których przygotowywanie leżało w zakresie czynności członkini Zarządu Głównego. Pierwszym tekstem tego typu było sprawozdanie pt. *Zjazd Rady Naczelnej Międzynarodowej Federacji Kobiet z Wyższym Wykształceniem w Wiedniu 1927 r.* (1927). „Dr Helena Więckowska”, jak zwykła podpisywać swoje publikowane „kobiece” wypowiedzi z lat 1924–1939, we wspomnianym sprawozdaniu krótko i treściwie (jedna strona) przedstawiła organizację, jej cele, dokonania, plany, uzasadnienia i kierunki działania, podała kilka szczegółów z terenu Ameryki i Anglii, ocenę samego Zjazdu i swój pogląd na użyteczność działania w tej organizacji:

Te wszystkie momenty bardzo sumarycznie tu zaznaczone wykazują, że warto jest przykładać się do rozwoju tej wielkiej instytucji, jaką jest Federacja. [...] Bo nadto pamiętać musimy, że wobec instytucji, która przynosi nam tyle korzyści jak stypendia, ułatwianie i umożliwianie podróży, czuwanie nad naszymi interesami itp. mamy pewne obowiązki. A obowiązki te polegają w pierwszej linii na rozwijaniu naszego stowarzyszenia, skoordynowaniu w niem wszystkich sił

¹⁸ H. Więckowska, *Kobieta w nauce*, „Bluszcz” 1938, nr 46, s. 28–29.

¹⁹ Tamże, s. 29.

i zrobieniu z niego stałej placówki poważnej i kulturalnej pracy w kraju, co obok wielu przyjemności i korzyści dla członkiń, może i powinno się stać skuteczną, a tak zawsze jeszcze bardzo potrzebną propagandą Polski na terenie międzynarodowym²⁰.

Drugi etap w dziejach Polskiego Stowarzyszenia Kobiet z Wyższym Wykształceniem rozpoczął okres po zakończeniu II wojny światowej. Helena Więckowska zaznaczyła ten moment artykułem pt. *Pamięci zmarłych koleżanek. Nasz bilans wojenny* (1947). Z grupy tekstów analizowanych w tym artykule ta wypowiedź ma charakter szczególny. Autorka wypowiadająca się dotąd w sprawozdawczym lub referującym czy informacyjnym stylu, wprowadza określenia nazywające uczucia, doznania, przeżycia. Można powiedzieć, że jest to swoisty, może nawet prywatny, bilans wojenny. Znajdujemy w nim odniesienie – wszak tekst został opublikowany w 1947 r. – do zmian, które przyniosło Polsce zakończenie wojny. Więckowska pisze swoim artykule m.in.:

Ale straszniejsze od tych strat materialnej natury, poniosło Stowarzyszenie straty moralne w szeregach swych członkiń. Trudno ustalić dziś dokładną ich liczbę. Z 14-tu przedwojennych oddziałów sześć zaledwie rozpoczęło swą działalność. Jedne, jak Wilno, Lwów, Drohobycz znalazły się poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej, inne nie zdołały skupić jeszcze dostatecznej liczby członkiń. Część rozproszona po świecie, znękana obozami i osobistymi przeżyciami, powoli wraca do życia normalnego, część, niestety duża, odeszła od nas na zawsze. Jedne zginęły od wypadków wojennych, inne słabsze fizycznie zmarły, nie mogąc podoląć ciężarom, jakie się na nie zwały, inne wreszcie – tropione, szczute, torturowane – zginęły w więzieniach i obozach koncentracyjnych, lub jak żołnierze na swych posterunkach²¹.

Po tym tekście jeszcze tylko jeden raz Helena Więckowska napisała o Stowarzyszeniu. Było to sprawozdanie zat. *IX Kongres Federacji Międzynarodowej Kobiet z Uniwersyteckim Wykształceniem w Toronto 11–16 sierpnia 1947 r.* W toku obrad, w których uczestniczyła jako członek Rady Naczelnej Federacji i Leader Delegacji, zaznaczyły się wyraźniej zainteresowania Więckowskiej tematem bibliotek. Prócz sesji Zarządu Głównego, w których brała udział, miały tam miejsce posiedzenia delegatów, tj. zebrania oficjalne (referaty ogólniejszej natury), zebrania poświęcone sprawom organizacyjnym i administracyjnym oraz Posiedzenia Kół Specjalistek, które:

²⁰ H. Więckowska, *Zjazd Naczelnej Międzynarodowej Federacji Kobiet z Wyższym Wykształceniem w Wiedniu 1927*, „Kobieta Współczesna” 1927, nr 29, s. 1.

²¹ H. Więckowska, *Nasz bilans wojenny*, „Komunikat Polskiego Stowarzyszenia Kobiet z Wyższym Wykształceniem” 1947, nr 13, s. 5.

grupowały uczestniczki Kongresu pod kątem ich specjalności zawodowych w celu podzielenia się informacjami dotyczącymi prac i zamierzeń w danym zawodzie w poszczególnych krajach²².

Helena Więckowska w Kółku Bibliotekarskim wygłosiła referat o stratach kulturalnych Polski, o stanie polskiego bibliotekarstwa w tamtym okresie oraz o idei organizacji Biblioteki Narodowej. Po skończonym kongresie

dr Helena Więckowska zwiedziła biblioteki w Waszyngtonie i Nowym Jorku oraz zainteresowała tamtejsze koła bibliotekarskie sprawą bibliotek polskich [...] ²³.

Nie sposób nie dodać, że nie pominęła w tej wypowiedzi brzemienia nowego wówczas historycznego czasu, co odnotowała następująco:

We wszystkich tych wystąpieniach oficjalnych, półoficjalnych i zupełnie prywatnych chodziło [...] o nawiązanie osobistych kontaktów, o przełamanie oporów i nieufności, jakie, niestety, istnieją w stosunku do nas, oraz o przyczynienie się w miarę możliwości do rozwiania powszechnego za oceanem mniemania o „żelaznej kurtynie”²⁴.

94

Helena Więckowska swoje zainteresowanie tematem kobiecym związała ściśle z działalnością Stowarzyszenia Kobiet z Wyższym Wykształceniem. Była wśród jego założycielek i pracowała we władzach organizacji. W latach 1926–1948 Helena Więckowska opublikowała łącznie 87 pozycji, z tego 14 dotyczących tematu kobiecego. Większość tekstów dotyczy wyższego wykształcenia kobiet, pozostałe mają charakter sprawozdawczy. Po rozwiązaniu Stowarzyszenia, w 1948 r., Helena Więckowska porzuciła ten temat i zajęła się działalnością bibliotekarską. Po latach opublikowała jeszcze biogramy trzech kobiet, które znała osobiście z działalności w organizacji i z którymi współpracowała: Teodory Męczkowskiej²⁵ działaczki i wieloletniej przewodniczącej Stowarzyszenia, Anny Minkowskiej²⁶, pedagoga i dyrektora żeńskiego gimnazjum I. Stiche oraz Emilii Grocholskiej²⁷, założycielki i redaktorki czasopisma „Kobieta Współczesna”.

²² H. Więckowska, *IX Kongres Federacji...*, s. 25–26.

²³ Tamże, s. 27.

²⁴ Tamże, s. 27.

²⁵ H. Więckowska, *Męczkowska z Oppmanów Teodora Maria (1870–1954), pedagog, nauczycielka, działaczka społeczna*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 20, Wrocław 1975, s. 503–504.

²⁶ H. Więckowska, *Minkowska z Zandów Anna Jadwiga (1891–1969), historyczka, nauczycielka, działaczka społeczna*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 21., Wrocław 1976, s. 299–300.

²⁷ H. Więckowska, *Grocholska z Rostkowskich Emilia (1899–1943), dziennikarka, działaczka społeczna*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 8, Wrocław 1960, s. 583–584.

Chronologiczny wykaz publikacji Heleny Więckowskiej poświęconych sprawom kobiet

1. *Carl XV's plan om giftermal med en polsk grevinne*, „Historisk Tidskrift” (Oslo) 1924, H. 5.
2. *Ze stosunków polsko-szwedzkich. Córka poety na tronie królewskim. Niedoszte małżeństwo hrabianki Krasińskiej*, „Wiadomości Literackie” 1925, nr 8, s. 1.
3. *Zjazd Naczelnej Międzynarodowej Federacji Kobiet z Wyższym Wykształceniem w Wiedniu* 1927, „Kobieta Współczesna” 1927, nr 29, s. 1.
4. *W sprawie równouprawnienia na uniwersytetach*, „Kobieta Współczesna” 1928, nr 10, s. 8.
5. *Les universités en Pologne*, „Femme Polonaise” 1931, nr 6, s. 10–12.
6. *Prawo małżeńskie przed stu laty*, „Kobieta Współczesna” 1932, nr 2, s. 21–22.
7. *Kobieta polska w nauce*, [w:] *Almanach spraw kobiecych*, Warszawa 1933, s. I–IV.
8. *Polish women in science*, „Femme Polonaise” 1933, nr 3–4, s. 4–6.
9. *Marie Skłodowska-Curie et la cause feminine*, „Femme Polonaise” 1935, nr 2, s. 4–6.
10. *Z dziejów dopuszczenia kobiet do wyższych uczelni. Odczyt wygłoszony dn. 8 maja 1937 roku na XI Zjeździe delegowanych w Katowicach*, „Komunikat Polskiego Stowarzyszenia Kobiet z Wyższym Wykształceniem” 1937, nr 11, s. 16–37.
11. *Kobieta w nauce*, „Bluszcz” 1938, nr 46, s. 28–29.
12. *Poland [Straty wojenne Stowarzyszenia Kobiet z Wyższym Wykształceniem]*, „University Women's Review” 1946, nr 36, s. 9–11.
13. *Nasz bilans wojenny*, „Komunikat Polskiego Stowarzyszenia Kobiet z Wyższym Wykształceniem” 1947, nr 13, s. 1–5.
14. *IX Kongres Federacji Międzynarodowej Kobiet z Uniwersyteckim Wykształceniem w Toronto 11–16 sierpnia 1947*, „Komunikat Polskiego Stowarzyszenia Kobiet z Wyższym Wykształceniem” 1948, nr 14, s. 20–27.
15. *Hulewicz Jan, Sprawa wyższego wykształcenia kobiet w Polsce w XIX wieku*, Kraków 1939. Rec.: „Kwartalnik Historyczny” 1948, s. 200–205.

**Matters of women in the writing output from the years 1926–1948
of Helena Więckowska, the later head of the Łódź University Library**

Summary

There are 221 printed items – dissertations, articles, reviews in the rich scientific output of prof. Helena Więckowska, from the years 1922–1983. Among them special attention should be paid to a group of works of a clearly outstanding subject, the works devoted to different aspects of women's life. H. Więckowska's interests in this field were precisely connected with her activities in The Polish Association of Women with Higher Education. She became involved in the functioning of this organization already at the very beginning (1926), where she performed important functions to the dissolution of the Association in 1948. She was the member of The Main Board of Directors of The Association and The Committee of International Matters.

After the Second World War, prof. H. Więckowska was the deputy chairwoman of the Association, the head of The Committee of International Matters and the editor of "The Bulletin of the Main Board of Directors of The Polish Association of Women with Higher Education".

Prof. H. Więckowska devoted a lot of time for The Association, both as the member of its authorities and the main author preparing reports and describing the activity of this organization for the press needs. She published her opinions related to the problems of this organization. The leitmotif of all the texts was the position and the role of women in science defined in different countries, especially in Poland, during centuries.

Profesor Helena Więckowska (1897–1984) była z pewnością jedną z najbardziej znaczących postaci w polskim bibliotekarstwie, w okresie powojennym. Wniosła także istotny wkład w rozwój polskiej bibliologii i wydatnie przyczyniła się do ukształtowania systemu akademickiego kształcenia bibliotekarzy. Bibliografia Jej dorobku naukowego liczy 221 pozycji. Są w nim rozprawy, artykuły, recenzje, hasła w słownikach i encyklopediach. Jest to również dorobek zróżnicowany tematycznie, co potwierdza trafność określenia „bibliolog praktyk”, użytego wobec dokonań Profesor Więckowskiej przez Krzysztofa Migonia.

Ze wstępu Jadwigi Koniecznej

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
tel. (42) 665 58 63, faks (42) 665 58 62

ISBN 978-83-7969-615-4

9 788379 696154